

Consultatieverslag Digitale geletterdheid

Het ontwikkelteam Digitale Geletterdheid (OTDG) is in de consultatieperiode na de eerste ontwikkeldriedaagse intensief in gesprek geweest met vele personen, partijen en instanties die wilden meedenken over de conceptvisie op het leergebied digitale geletterdheid. De leden van het ontwikkelteam hebben de sfeer waarin de gesprekken verliepen als positief en constructief ervaren en de inhoudelijke inbreng als zeer waardevol. Ook de schriftelijke feedback die het ontwikkelteam heeft ontvangen was positief en opbouwend. Het ontwikkelteam was blij te kunnen constateren dat de conceptvisie in grote lijnen met instemming is ontvangen. In de feedback waren veel positieve, soms zelfs enthousiaste reacties. Daarnaast waren er veel vragen over en suggesties voor aanpassing van de conceptvisie. Het ontwikkelteam heeft die besproken en heeft naar aanleiding daarvan de conceptvisie op een aantal punten aangepast. Het ontwikkelteam wil iedereen die de moeite heeft genomen om feedback te geven en/of om consultatiebijeenkomsten te organiseren, hartelijk bedanken.

Samenvatting

In maart 2018 zijn 9 ontwikkelteams met daarin leraren en schoolleiders uit het primair en voortgezet onderwijs begonnen met de ontwikkeling van bouwstenen voor de leergebieden Nederlands, Engels/Moderne vreemde talen, Rekenen & Wiskunde, Digitale geletterdheid, Burgerschap, Bewegen & Sport, Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij en Mens & Natuur. Deze vormen de basis voor de herziening van kerndoelen en eindtermen. De ontwikkelteams komen dit jaar vier keer bij elkaar in ontwikkelsessies van drie opeenvolgende dagen. Na elke sessie delen de teams de tussenproducten met betrokkenen om de inbreng en reacties te verzamelen, zodat zij op basis daarvan hun product verder kunnen ontwikkelen en aanscherpen.¹ Het eerste tussenproduct 'de conceptvisie' van elk leergebied is op 26 maart 2018 gepubliceerd. Het stond voor iedereen open om te reageren op de tussenproducten. Dit consultatieverslag beschrijft op hoofdlijnen het verloop van dit consultatieproces voor Digitale geletterdheid, de inbreng die het heeft opgeleverd en de manier waarop deze is benut om de conceptvisie aan te passen. Dit verslag is bedoeld om u mee te nemen in de keuzes die zijn gemaakt in het herzien van de conceptvisie. De conceptvisie wordt pas definitief vastgesteld aan het eind van het ontwikkelproces, omdat ook volgende stappen nog van invloed kunnen zijn op de uiteindelijke visie.

Het ontwikkelteam Digitale geletterdheid heeft het tussenproduct 'conceptvisie op het leergebied Digitale geletterdheid', gepubliceerd waarna er gelegenheid was voor een publieke consultatie tussen 26 maart en 25 april 2018. In deze periode hebben diverse partijen een tiental bijeenkomsten georganiseerd waarbij de leden van de ontwikkelteams in gesprek zijn gegaan over de conceptvisie op het leergebied Digitale geletterdheid. Veel van deze bijeenkomsten hebben geleid tot schriftelijke inbreng die breed gedeeld kon worden in het team. Het ontwikkelteam heeft in totaal 77 schriftelijke reacties ontvangen van tal van verschillende partijen, van vakverenigingen tot wetenschap en van ontwikkelscholen tot leerlingen en maatschappelijke organisaties. De inbreng is verzameld en individueel geanalyseerd door ontwikkelteamleden. Vervolgens zijn zij binnen hun ontwikkelteam in gesprek gegaan over de besprekpunten die uit de consultatiefase naar voren zijn gekomen (aan de hand van hun individuele- en teamanalyse) om de conceptvisie te herzien. In totaal zijn er 781 reacties ontvangen voor alle leergebieden.

¹ <https://curriculum.nu/ontwikkelproces/>

De verwerking van de feedback

Vooraf:

Veel vragen betroffen de onderbouwing van de conceptvisie door bronnen te vermelden, die aan de visie hebben bijgedragen. Het OTDG zal, voorafgaand aan de laatste consultatieronde, een volledige lijst van geraadpleegde bronnen aanleveren. De bronnenlijst die in concepttekst is opgenomen, vermeldt de bronnen die tijdens het formuleren van de conceptvisie richtinggevend zijn geweest. Deze zal aangevuld worden met andere bronnen die het OTDG heeft gebruikt.

Relevantie van het leergebied

De wijze waarop het OTDG de relevantie van het leergebied heeft beschreven, kreeg veel instemming. Een aantal vragen en opmerkingen heeft tot aanpassing van deze paragraaf van de conceptvisie geleid:

- **Feedback:**
In de tekst lijkt het erop, dat leerlingen volledig blanco staan ten opzichte van digitale technologie en dat ze volledig moeten worden ingewijd in de wereld van de digitale technologie. Dat is niet zo. Leerlingen leven in een wereld vol digitale technologie en maken daar volop gebruik van. Soms maken ze echter beperkt gebruik van de mogelijkheden, of maken ze onvoldoende bewust gebruik van de mogelijkheden.
Aanpassing:
Het OTDG onderschrijft dit punt en heeft de formulering aangepast in de tekst.
- **Feedback:**
Het belang van digitale geletterdheid en de urgentie om daar in het onderwijs aan te werken, kan benadrukt worden.
Aanpassing:
Het OTDG onderschrijft dit punt en heeft in de tekst een formulering opgenomen, die erop wijst dat het onderwijs leerlingen opleidt voor banen die nog niet bestaan.
- **Feedback:**
Niet altijd is duidelijk wat het OTDG bedoelt met de termen die gebruikt worden. Een nadere omschrijving is wenselijk.
Aanpassing:
  - Sommige vragen richten zich op de omschrijving van het begrip digitale geletterdheid. In de paragraaf 'Inhoud van het leergebied' heeft het OTDG een nadere omschrijving van de inhoud van het leergebied toegevoegd. Daarmee denkt het OTDG tegemoet te komen aan de vragen naar invulling van het begrip 'digitale geletterdheid'. De algemene definitie van digitale geletterdheid heeft het OTDG ongewijzigd gelaten. Deze sluit aan op gangbare definities.
  - De vraag naar de omschrijving van het begrip 'digitale technologie' is door het OTDG beantwoord, door in een voetnoot een omschrijving van dit begrip op te nemen.
  - Opmerkingen over de precieze betekenis van het woord 'zelfredzaam' hebben het OTDG ertoe gebracht dit woord niet meer te gebruiken. De termen 'actief', 'zelfstandig' en 'verantwoordelijk' beschrijven volledig wat het leergebied digitale geletterdheid beoogt. De term 'zelfredzaamheid' voegt daar weinig aan toe en heeft voor sommigen wellicht een defensieve lading.

Inhoud van het leergebied

De vier domeinen die het OTDG in deze paragraaf beschreven heeft, kregen enerzijds bijval, anderzijds riepen die veel vragen op. Veel respondenten onderschreven het belang van het 'nadenken over digitale technologie' en de ethische en filosofische kwesties die daarbij aan de orde zijn. Dit aspect heeft het OTDG onveranderd gelaten.

Bijval was er ook voor het 'creëren met digitale technologie'. Ook dit aspect heeft het OTDG onveranderd gelaten. Op de volgende punten heeft het OTDG de visie aangepast aan de ontvangen feedback:

- ***Feedback:***
Herhaaldelijk werd gevraagd naar de relatie tussen de vier domeinen die het OTDG beschrijft en de domeinen die door SLO en Kennisnet geformuleerd zijn en waarmee veel scholen nu al aan het werk zijn.
Aanpassing:
Het OTDG stelde vast dat de formulering in de concepttekst aanleiding heeft gegeven tot spraakverwarring over de term 'domeinen'. Besloten is de term 'domeinen' te gebruiken voor de aanduiding van de inhoudelijke domeinen van het leergebied. Deze inhoudelijke domeinen worden nu ook genoemd in de visietekst. De inhoudelijke domeinen stemmen overeen met de SLO/Kennisnet-domeinen. Die zijn herkenbaar voor het veld en bovendien voortgekomen uit literatuurstudie, bestuderen van buitenlandse curricula en zijn gevalideerd door experts en onderwijsveld. De term 'domeinen' uit de concepttekst wordt vervangen door de term 'perspectieven'. Het OTDG wil daarmee vanuit het perspectief van de leerling beschrijven wat de leerling bij digitale geletterdheid doet en leert. De vier inhoudelijke domeinen worden dus benaderd vanuit vier perspectieven.
- ***Feedback:***
Bij de beschrijving van de inhoud van het leergebied ligt een zwaar accent op technologie. Terwijl het toch gaat om 'de mens én technologie'.
Aanpassing:
Het OTDG heeft door aanpassing van formuleringen de nadruk op digitale technologie verminderd. Ook de verbinding van de inhoudelijke domeinen met de vier perspectieven benadrukt dat het gaat om hoe de mens met digitale technologie omgaat en erover leert. Digitale technologie is echter het onderwerp waarop digitale geletterdheid zich richt. Dat zal ook in de bijgestelde visietekst zichtbaar blijven.
- ***Feedback:***
In de visietekst zou het belang van digitale geletterdheid voor de ontwikkeling van brede vaardigheden meer aandacht kunnen krijgen. In de toekomst zijn juist die brede vaardigheden van belang, omdat deze typisch menselijk zijn en dus niet (snel) door technologie overgenomen kunnen worden. Digitale geletterdheid biedt bij uitstek een kans om aan deze brede vaardigheden aandacht te schenken.
Aanpassing:
In de beschrijving van de vier perspectieven zijn formuleringen aangepast en formuleringen toegevoegd, zodat meer zichtbaar wordt, waar digitale geletterdheid en het aanleren van brede vaardigheden elkaar versterken. Daarnaast is een passage toegevoegd waarin expliciet verwezen wordt naar de brede vaardigheden.

- **Feedback:**
In de feedback werd herhaaldelijk gevraagd naar verheldering van de gebruikte begrippen.
Aanpassing:
  - Bij de inhoudelijke domeinen is een inhoudelijke beschrijving ervan opgenomen.
  - Bij de beschrijving van de perspectieven zijn de formuleringen aangescherpt waardoor duidelijker wordt wat ermee bedoeld wordt.
- **Feedback:**
Wat is de onderlinge relatie tussen de vier beschreven domeinen (in de aangepaste visie: 'perspectieven')?
Aanpassing:
  - Door aanpassing van de formuleringen is het onderscheid tussen de perspectieven verduidelijkt.
  - In de toelichting op de perspectieven heeft het OTDG beschreven, dat er geen noodzakelijke hiërarchische of volgordelijke relatie hoeft te bestaan tussen de vier perspectieven. De vier perspectieven hangen samen en zijn in wisselwerking met elkaar.
- **Feedback:**
Wat is precies de reikwijdte van mediawijsheid en informatievaardigheden. Betreft dat ook de 'traditionele' media? Gaat dat ook om analoge informatievaardigheden?
Aanpassing:
Het OTDG heeft in de beschrijving van de inhoudelijke domeinen expliciet benoemd dat bij mediawijsheid en informatievaardigheden de aandacht primair uitgaat naar toepassingen waarbij digitale technologie een rol speelt. Daarmee denkt het OTDG een groot deel van mediawijsheid en informatievaardigheden te kunnen afdekken, aangezien ook traditionele media steeds meer digitale technologie benutten en ook analoge informatiebronnen in toenemende mate digitaal ontsloten worden. Als door de keuze van het OTDG onderdelen van mediawijsheid en/of informatievaardigheden gemist worden, zullen die bij andere leergebieden aan de orde moeten komen.

Algemene aanpassing:

De beschrijving van de inhoud van het leergebied digitale geletterdheid is weergegeven in een afbeelding waarin de relatie tussen context, brede vaardigheden, perspectieven en inhoud is weergegeven. Daarmee illustreert het OTDG zijn visie op de inhoud van het leergebied.

Positie van het leergebied in het curriculum

In de conceptvisie formuleerde het OTDG het uitgangspunt, dat digitale geletterdheid idealiter geïntegreerd wordt in de andere leergebieden.

- **Feedback:**
Dit uitgangspunt kreeg brede bijval in de feedback. Daarnaast werden er veel zorgen uitgesproken over de haalbaarheid daarvan en soms werd de wenselijkheid ervan betwijfeld. Integratie in andere leergebieden is pas haalbaar als alle leraren digitaal geletterd zijn en als ze de didactiek beheersen om digitale geletterdheid in het onderwijs te integreren. Op dit moment is het niet zo dat alle leraren voldoende zijn toegerust. Daarmee komt het onderwijs in digitale geletterdheid in gevaar. Ook in het primair onderwijs, waar leraren het onderwijs in alle leergebieden verzorgen, speelt dit probleem. Dus is volledige integratie in andere

leergebieden in de nabije toekomst onverstandig, zo werd opgemerkt. Een ander punt van zorg betrof de vraag waar of bij wie de regie zou liggen als digitale geletterdheid volledig geïntegreerd zou worden. Hoe weten we dat leerlingen uiteindelijk leren wat belangrijk is? In verband daarmee werd ook de vraag gesteld hoe de voortgang van leerlingen in dat geval gevolgd zou kunnen worden. De wenselijkheid van volledige integratie werd in sommige reacties betwijfeld: er zijn onderdelen van het leergebied digitale geletterdheid die zich niet lenen voor integratie. Daarbij wordt *computational thinking* als voorbeeld genoemd. Het aanbieden van deze onderdelen in een apart vak (in het vo) of als apart thema (in het po), met een gespecialiseerde leraar is daarom noodzakelijk. Integratie van computational thinking in het leergebied rekenen/wiskunde of mens en natuur is volgens sommigen onwenselijk om dit onderdeel van digitale geletterdheid niet een exact imago te geven.

Aanpassing:

Het OTDG erkent, dat de haalbaarheid van volledige integratie op dit moment een uitdaging is. Ook ziet het OTDG redelijkheid in de argumenten van degenen die de wenselijkheid van volledig integratie aan de orde stellen. Toch blijft het OT bij het standpunt dat idealiter volledige integratie gerealiseerd moet worden om redenen die in de visietekst gegeven zijn. Duidelijk is dat op dit moment een definitieve keuze voor volledige integratie nog niet gemaakt kan worden. Daarom heeft het OTDG in de visietekst een formulering toegevoegd die inhoudt, dat de positie van het leergebied in het curriculum opnieuw aan de orde komt als blijkt dat verankering van digitale geletterdheid in de andere leergebieden niet of niet helemaal gerealiseerd wordt. Dit onderwerp blijft de komende tijd stof tot nadenken geven. Intussen blijft het OTDG zich richten op de beschrijving van *wat* leerlingen zouden moeten leren, de kern van de opdracht aan het OTDG.

Overig

In de feedback werd veel gevraagd naar verheldering van begrippen. Voor zover die in de visie gegeven kon worden, heeft het OTDG dat gedaan (zie boven). Vragen naar verheldering en concretisering van de visie kunnen echter niet allemaal in de visie worden beantwoord. De visie geeft richting aan de ontwikkeling van de 'grote opdrachten' en de 'bouwstenen' waaraan het OTDG in volgende ontwikkelsessies gaat werken. In de 'grote opdrachten' en de 'bouwstenen' zal duidelijk worden hoe het OTDG de concrete invulling van het leergebied voor zich ziet.

In de feedback werd gevraagd naar de rol van de ouders ten opzichte van de rol van de school. Het OTDG acht dit onderwerp van belang, maar wil daar in de visie geen uitspraken over doen. Dit punt is meer een kwestie tussen ouders en de school waar hun kind op zit. Wel besteedt het OTDG aandacht aan de verschillen in digitale geletterdheid tussen kinderen. Er bestaat een reëel risico dat een groep digitaal laaggeletterden in de samenleving ontstaat. Het is een algemene opdracht aan het onderwijs om dat risico weg te nemen. Daaraan geeft het OTDG in de visietekst, in de opvatting van het OTDG, in voldoende mate aandacht.

In diverse bijdragen werden opmerkingen gemaakt die het 'hoe' van het onderwijs betreffen, met name opmerkingen over de gewenste didactiek of de wens dat het OTDG ook uitspraken over didactiek zou doen. Het OTDG heeft deze opmerkingen niet verwerkt, omdat didactiek aan de leraren en de school is. De opdracht van het OTDG richt zich op het 'wat' van het onderwijs, de inhoud en de doelen.

In de feedback werden ook opmerkingen gemaakt over de randvoorwaarden waaraan voldaan moet zijn om digitale geletterdheid een plek te geven in de onderwijspraktijk. Daarbij werden genoemd:

- Scholing en facilitering van leraren
- De beschikbaarheid van geschikt leermateriaal
- De aanwezigheid van een goede infrastructuur

Het OTDG onderschrijft het belang van deze zaken, maar het past niet in de opdracht om hierover uitspraken te doen: Curriculum.nu richt zich op de inhoud van het onderwijs. Het OTDG overweegt om de aandacht van de minister te vragen voor de noodzakelijke randvoorwaarden, waaraan voldaan moet zijn om het onderwijs in digitale geletterdheid tot een succes te maken. Gezien de grote noodzaak om digitale geletterdheid een plek te geven in het onderwijs, zouden nu al maatregelen genomen kunnen worden om de uiteindelijke implementatie van het nieuwe curriculum succesvol te laten verlopen.

Bijlage 1 Algemene informatie consultatieproces

Consultatieproces

Het consultatieverslag beschrijft het verloop van het consultatieproces, de reacties die het heeft opgeleverd en de manier waarop deze zijn gebruikt om de conceptvisie aan te passen. Dit verslag is bedoeld om u mee te nemen in de keuzes die zijn gemaakt voor het herzien van de visie.

Inleiding Curriculum.nu

In het traject Curriculum.nu² werken de ontwikkelteams aan de basis voor herziening van kerndoelen en eindtermen voor hun leergebied. De ontwikkelteams komen in vier ontwikkelsessies bijeen. Na elke sessie delen de teams de tussenproducten met betrokkenen om de inbreng en reacties te verzamelen. De ontwikkelteams werken per leergebied aan een visie, grote opdrachten en bouwstenen van kennis en vaardigheden. Om tot deze tussenproducten te komen, beantwoorden de teams in verschillende stappen de vraag wat leerlingen zouden moeten kennen en kunnen en uiteindelijk wat er tot het curriculum zou moeten behoren. De ontwikkelteams werken aan deze producten op basis van de doelen, uitgangspunten en ontwerpprincipes, zoals beschreven in de werkopdracht.³ Het eerste tussenproduct, de visie, bestaat uit een beschrijving van (i) de relevantie van het leergebied (ii) de inhoud van het leergebied en (iii) de positie van het leergebied binnen het curriculum.

Aanpak consultatieproces

Het eerste tussenproduct van de ontwikkelteams, de conceptvisie, is voor een landelijke consultatie voorgelegd in de consultatieperiode van 26 maart tot 25 april 2018. De consultatie heeft verschillende doelen. Het eerste doel is het inhoudelijk verrijken van de tussenproducten. De ontwikkelteams kunnen immers niet alleen de bouwstenen formuleren. Zij hebben de deskundigheid en ervaringen van de rest van het onderwijs- en maatschappelijke veld hierin nodig. Het tweede doel is de herkenbaarheid van de eindopbrengst voor leraren te bevorderen. De ontwikkelscholen hebben hierin een belangrijke rol. Leraren zijn immers de beoogde gebruikers. Ten derde hebben veel betrokkenen een belang bij de inhoud van de eindopbrengst of spelen ze een rol in de realisatie van het uiteindelijke curriculum; het is belangrijk dat zij in deze fase al hun inbreng kunnen geven.

Bij de start van de consultatieperiode is het tussenproduct van alle ontwikkelteams met bijbehorende consultatievragen breed gedeeld met ontwikkelscholen en andere betrokkenen in het onderwijsveld. De mogelijkheid om feedback te geven, is door Curriculum.nu voorafgaand aan de start van het ontwikkelproces⁴ aangekondigd op bijeenkomsten, in verschillende nieuwsbrieven van de leden van de coördinatiegroep, de nieuwsbrief van curriculum.nu met circa 3.700 abonnees, een directe mailing naar 35.000 leraren in het primair en voortgezet onderwijs, een oproep via internet en social media, informatie in verschillende onderwijsvakbladen en mailingen direct gericht aan circa 400 betrokken partijen. Ook zijn nieuwsberichten verspreid door verschillende betrokken partijen in het onderwijs.

Schriftelijke feedback kon op verschillende manieren worden aangereikt aan de ontwikkelteams: via antwoorden op consultatievragen en door het aanbieden van producten/documenten ter inspiratie voor de ontwikkelteams. Daarnaast zijn de leraren en schoolleiders uit de ontwikkelteams uitgenodigd bij verschillende bijeenkomsten die

---

² Curriculum.nu is een gezamenlijk initiatief van de Onderwijscoöperatie, PO-Raad, VO-raad, AVS, LAKS en Ouders & Onderwijs. In de uitvoering wordt inhoudelijk samengewerkt met SLO.

³ <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/03/Werkopdracht-Curriculum.nu -6.pdf>

⁴ Meetup 7 februari 2018, +/- 140 aanwezigen

door diverse partijen zijn georganiseerd, om daar met aanwezigen in gesprek te gaan over de tussenproducten. De organisatoren van de bijeenkomsten hebben hierna schriftelijke feedback aangeleverd via de website of feedbackformulieren.⁵

Reacties op consultatievragen

Op de website en in de feedbackformulieren zijn consultatievragen opgenomen die door het betreffende ontwikkelteam zijn opgesteld. De aard van de vragen verschilde per team, per thema en per doelgroep, zie bijlage 2.

De antwoordruimte op de website en de feedbackformulieren beperkte zich tot +/- 200 woorden en bij de invulmogelijkheid 'overige opmerkingen' was er ruimte voor 5.000 woorden.⁶ Deze beperking is nodig om alle input te kunnen verwerken door de ontwikkelteams. Betrokkenen worden hiermee uitgedaagd om hun inzichten kort, maar krachtig te formuleren. In het veld 'overig' was er meer ruimte voor inbreng die men nog mee wilde geven. De feedbackformulieren werden ingediend bij consultatie@curriculum.nu. Het feedbackformulier voor het leergebied is opgenomen in bijlage 2. De vragen op de website per leergebied waren gelijk aan een aantal vragen in het feedbackformulier van het leergebied (zie www.curriculum.nu).

Reacties van ontwikkelscholen

In de consultatiefase hebben ook de ontwikkelscholen⁷ gereageerd op de tussenproducten middels de feedbackformulieren. De ontwikkelscholen hadden de opdracht om hun inbreng te baseren op de feedback van het lerarenteam op hun school, van ouders, van leerlingen en waar mogelijk het aansluitend onderwijs en maatschappelijke organisaties rondom de school.

Producten ter inspiratie

Naast reacties via de website of feedbackformulieren waren er partijen die behoefte hadden om het ontwikkelteam producten ter inspiratie mee te geven in de vorm van losse brieven, lesmateriaal, eigen curricula, foto's, checklists etc. Zoals voorafgaand in de spelregels vermeld⁸, is niet gegarandeerd dat de ontwikkelteams deze producten door hebben genomen. De aangeleverde producten zijn ter inspiratie met de ontwikkelteams gedeeld via een digitale samenwerkingsruimte.

Analyse van feedback

De reacties die zijn binnengekomen via de website en de feedbackformulieren zijn verzameld, verwerkt en geanalyseerd in analysetabellen in de periode tussen 25 april en 16 mei 2018. In de analysetabel zijn alle (achtergrond)gegevens van de indieners opgenomen, zoals de indieners die zelf hebben aangeleverd. Dit zijn gegevens zoals naam van de organisatie en het aantal leden dat zij in de feedback vertegenwoordigen. De reacties zijn door enkele leden van het ontwikkelteam geclusterd rondom gemeenschappelijke thema's of antwoordrichtingen, die voortkwamen uit de ingediende antwoorden. Deze antwoordcategorieën hielpen bij het voeren van het gesprek binnen het ontwikkelteam. Vervolgens hebben alle leden van het ontwikkelteam de mogelijkheid gehad om alle ingediende reacties te lezen aan de hand van deze clustering, en per antwoord hun waardering aan te brengen. Zij deden dit door met een score aan te geven in hoeverre de (strekking van) de input in hun ogen tot herziening van de visie moest leiden, of dat het op een andere wijze kon worden benut (bijvoorbeeld bij het opstellen van de grote opdrachten). De waarderingsscore werd steeds voorzien van een argumentatie. De waarderingen per ontwikkelteamlid zijn samengevoegd tot een teamoverzicht per leergebied.

---

⁵ Spelregel 2 www.curriculum.nu

⁶ Spelregel 3 www.curriculum.nu

⁷ Bent u benieuwd naar de ontwikkelscholen? Kijk dan op www.curriculum.nu/ontwikkelscholen

⁸ Spelregel 2 www.curriculum.nu

Op basis van het teamoverzicht hebben leden van het ontwikkelteam vastgesteld welke aandachtspunten worden (i) verwerkt in de visie, (ii) niet verwerkt in de visie, (iii) bespreekpunten tijdens de 2^e ontwikkelsessie voor het herzien van de visie, (iv) meegenomen naar de grote opdrachten (2^e ontwikkelsessie) of (v) meegenomen naar de kennis en vaardigheden (3^e en 4^e ontwikkelsessie). De rapportage in dit consultatieverslag voor het herzien van de conceptvisie en de overwegingen daarbij zijn geordend rond de thema's (i) relevantie van het leergebied, (ii) inhoud van het leergebied en (iii) positie van het leergebied binnen het curriculum.

Kwantitatieve gegevens consultatie

De ontwikkelteams ontvingen in totaal 781 reacties naar aanleiding van de consultatieperiode. Tabel 1 presenteert de kwantitatieve gegevens van het aantal reacties per leergebied.

Nederlands		Rekenen/wiskunde		Engels/MVT	
aantal reacties	83	aantal reacties	64	aantal reacties	84
Burgerschap		Digitale geletterdheid		Bewegen en Sport	
aantal reacties	135	aantal reacties	77	aantal reacties	47
Kunst en Cultuur		Mens en Maatschappij		Mens en Natuur	
aantal reacties	100	aantal reacties	78	aantal reacties	113

Tabel 1. Kwantitatieve gegevens aantal reacties per leergebied (781)

Bijlage 2 Feedbackformulier Digitale geletterdheid

Ontwikkelteam Digitale geletterdheid heeft consultatievragen opgesteld om feedback op te halen. Deze consultatievragen zijn opgenomen in het feedbackformulier:

1. Is deze visie bruikbaar en werkbaar in zowel het primair als voortgezet onderwijs?
2. In hoeverre vindt u het essentieel dat ethische en filosofische thema's die verbonden zijn aan de (groeierende) betekenis van digitale technologie in het onderwijs aan de orde komen?
3. Het ontwikkelteam verdeelt het leergebied digitale geletterdheid in vier domeinen: kennis over digitale technologie, omgaan met digitale technologie, nadenken over digitale technologie, creëren met digitale technologie. Dekken de vier domeinen die in de visie zijn beschreven alles wat bij digitale geletterdheid aan de orde moet komen?
4. In hoeverre vindt u de visie toekomstbestendig, zodat veranderingen in de digitale technologie niet onmiddellijk tot veranderingen in de visie hoeven te leiden?
5. Is het verweven van digitale geletterdheid in andere leergebieden haalbaar? Waarom wel/niet?
6. In hoeverre zijn alle vier de domeinen van belang voor alle leerlingen, van de onderbouw in het primair onderwijs tot en met de bovenbouw in het voortgezet onderwijs?
7. Wat vindt u van het belang van 'computational thinking' en de plek hiervan in de conceptvisie?
8. In hoeverre laat deze conceptvisie voldoende zien dat digitale geletterdheid bijdraagt aan de zelfredzaamheid van leerlingen?
9. Heeft u overige opmerkingen?

Bijlage 3 Binnengekomen reacties Digitale geletterdheid

Er zijn veel reacties ontvangen, onder andere van leerlingen, ouders, ontwikkelscholen, lerarenorganisaties (zoals vakverenigingen), vervolgonderwijs, lerarenopleidingen, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven. Bent u benieuwd naar de binnengekomen reacties? Deze kunt u vinden op www.curriculum.nu/digitale-geletterdheid.